

HACI I. SELİM GİRAY HAN VE ÇİFTLİK VAKIFLARI

Hüseyin Çınar*

Altın Orda Devleti'nin ortadan kalkmasıyla siyasî bir teşekkül olarak ortaya çıkan Kırım Hanlığı (1441-1783)¹, XV. yüzyılın son çeyreğinden, XVIII. yüzyılın son çeyreğine kadar, yaklaşık üç asır Osmanlı Devleti'ne tâbi oldu. 1475'te Gedik Ahmed Paşa'nın komutasındaki Osmanlı donanmasının Kefe ve Kırım sahillerindeki limanları Cenevizliler'den alması ve Kırım Hanlığı'na da Mengli Girây'ı getirmesi, Osmanlı Devleti ile Kırım Hanlığı arasındaki

*Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, cinarhus@yahoo.com Kırım üzerine böyle bir çalışma yapmamda değerli meslektaşım Doç. Dr. A. Nezih Turan'ın büyük emeği var. Onun Kırım'dan, CD halinde kopyalarını getirdiği ve bizlerin de yararlanmamıza imkan sağladığı *Kırım Hanlığı Kadı Sicilleri*, bu çalışmaya ilham verdi ve kaynak oldu. Selim Giray ve vakfı üzerine bir kez de bizim düşünmemize vesile oldu. Kendisine minnet ve şükran borçluyum.

¹ Kırım Hanlığı hakkında genel bilgi için şu çalışmalara bakılabilir. Halim Girây, *Gülbün-i Hânân*, İstanbul 1327 (Bu eserin Sadi Cögenli ve Recep Toparlı tarafından yapılan yeni neşri, 1990 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi yayını olarak basılmıştır.); Hammer-Purgstall, *Geschichte der Chane der Krim*, Wien 1856; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1983, s. 129-132; aynı yazar, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s.1-42; aynı yazar, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s.1-37; Martin Bronevskiy, *Kırım*, çev. Kemal Ortaylı, Ankara 1970; Halil İnalçık, "Kırım / Kırım Hanlığı", *İA (İslam Ansiklopedisi)*, VI, s. 746-756; aynı yazar, "Kırım / Kırım Hanlığı", *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, XXV, s. 450-458; aynı yazar, "Kırım Hanlığı", *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara 1976, s. 943-954; B. Spuler, "Kırım", *Eİ (Ansiklopedia of Islam)*, New Edition, V, s. 136-143; Müstecip Ülküsal, "Kırım Türkleri", *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara 1976, s. 1140-1153; Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar - Türkiye (1074-1990)*, II, Ankara 1996, s. 533-545 Yücel Öztürk, "Kırım Hanlığı", *Türkler*, Editörler: Hasan Celal Güzel - Kemal Çiçek - Salim Koca, VIII, Ankara 2002, s. 480-513; Nicole Kançal-Ferrari, *Kırım'dan Kalan Miras - Hansaray*, İstanbul 2005, s. 3-11.

ilişkilerde yeni bir dönemi başlattı. Kırım Hanı Mengli Girây, Gedik Ahmed Paşa ile yaptığı anlaşmayla, hem kendinin hem de haleflerinin yolunu çizdi ve padişahın dostuna dost, düşmanına düşman olmayı ve hâmilliğini kabul etti. Böylece seçilmelerinde yerel beylerin etkin rol oynadıkları girây/geray unvanlı Kırım Hanları'nın şeklen Osmanlı padişahı tarafından tayin veya hiç olmazsa tasdik edildikleri dönem başlamış ve bu durum Hanlığın sona erişine kadar sürmüştür.²

Kırım Hanlığı'nın Osmanlı himayesine girmesiyle hanlıkta otorite birliği sağlanmış, son Altın Orda hanlarının yeniden bölgeyi hâkimiyetleri altına alma teşebbüsleri sonuçsuz kalmış ve Moskova'nın genişleme siyasetine karşı hanlığın varlığı garanti altına alınmıştır. Kırım Hanlığı'nın Osmanlılarla buda işbirliği içine girmesi de yine ilk defa bu dönemde, II. Bâyezid'in Akkırman seferine (1484) katılmasıyla gerçekleşmiştir.³ Kırım Hanlığı ile Osmanlı Devleti arasındaki siyasî ve askerî ilişkiler sonraki yıllarda da artarak devam etmiş; bilhassa XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rus Çarlığı'na ve XVII. yüzyılda da Lehistan'a ve Ukrayna Kazakları'na karşı kuzeyde bir kale görevi üstlenen Kırımlılar, o taraflarda Osmanlı Devleti'nin emniyetini sağlamışlar. Bunun karşılığında da Rus Çarlığı'ndan ve Lehistan Krallığı'ndan gelecek senelik vergileri toplama yetkisi onlara bırakılmıştır.⁴ Hanlığın, Osmanlı Devleti'yle Rus Çarlığı arasındaki siyasî işlerde aracı rolü üstlenme girişimi, Osmanlı hükümetinin dikkatinden uzak kalmamış ve 1681'e kadar kuzey işleri bir bakıma Kırım'a göre ayarlanmıştır.⁵

Kırım Hanlığı'nın Osmanlı himayesine girmesi, hanlığın siyasî düzenini ve günlük yaşamını da etkilemiştir. Devlet yönetme şeklinde ve toprak tasarruf yönteminde Osmanlı örneği etkili olmuştur. Kırım hanı ve ailesinin Osmanlı merkezine bağımlılığı en üst seviyededir. Han'ın oğullarından biri genelde bir çeşit rehin olarak Osmanlı sarayında veya onun belirlediği yerde yaşar; eğitim ve kültür hayatı içinde yer alırdı. Kendilerine sultan da denilen bu hanzâdeleler, ihtiyaç duyulduğunda, padişah tarafından Kırım'a han olarak gönderilirdi. Kırım Hanı, bu ilişkiler göz önüne alındığında Osmanlı Devleti'ne muhtaç ve onun belirlediği siyaset çerçevesinde hareket etmek zorunda kalırdı.⁶ Aksi takdirde hanlık elinden giderdi. Bu çerçevede, Osmanlı Devleti'nin Kırım Hanlığı üzerinde uyguladığı politika, kendi siyasetine uy-

² Kırım Hanlığı'nın kuruluşu ve Osmanlı hâkimiyetine girişi için bkz. Muzaffer Ürekli, *Kırım Hanlığı'nın Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi*, Ankara 1989 ve Halil İnalçık, "Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Himayesi Altına Girmesi Meselesi", *III. Türk Tarih Kongresi – Ankara 15-20 Kasım 1943- Kongreye Sunulan Tebliğler*, Ankara 1948, s.478-489.

³ H. İnalçık, "Kırım / Kırım Hanlığı", *DİA*, XXV, s. 451.

⁴ İ. H. Uzunçarşılı, *aynı eser*, III/2, s.1.

⁵ H. İnalçık, "Kırım / Kırım Hanlığı", *DİA*, XXV, s. 457.

⁶ Nicole Kaňçal-Ferrari, "Saray'a Bağlı Bir Cami Ve Haziresi: Kırım Hanlığı'nın Payitahtı Bahçe-saray'daki Hansaray'ın Haziresi", *Bellefen*, LXVII/246 (Ağustos 2002); Ankara 2003, s. 372-373.

gun, uyum içinde çalışabileceği kimseyi han seçmek olmuş ve bunu da ilk defa II. İslâm Girây'ı (1584-1588) han tayiniyle uygulamaya koymuştur.⁷

Bu karşılıklı ilişkiler ağı içinde, hiç şüphesiz Osmanlı'nın vazgeçilmez bir parçası haline gelen Kırım Hanlığı, genel itibariyle feodal karakterde bir kabile aristokrasisine sahipti. Belli başlı kabilelerden Şirinler, Argınlar, Barınlar ve Kıpçaklar bu aristokrasinin en üst tabakasını oluşturdularken, Cengiz Han soyundan gelen, *girây* unvanlı kimselerden de hanlığın en üst yöneticisi olan *han* ve onun yardımcıları konumundaki yine aynı hanedandan gelen *kalgay* denilen han veliahdı ve *nureddin* denilen ikinci veliahd bulunmaktaydı.⁸ Böyle karmaşık, feodal ve aristokrat bir yapıya dayalı toplumda, hiç şüphesiz idari otoritenin tesisi kolay olmamış; kimi zaman beyler, kimi zaman da han ailesi mensupları isyan etmişler veya isyancılara katılmışlar. Bu durum Kırım'ı olduğu kadar, Osmanlı hükümetini ve bölgedeki siyasetini doğrudan etkilemiştir.

XVII. yüzyılın ikinci yarısında, Sultan IV. Mehmed zamanında, Köprülü Mehmed Paşa'nın sadarete getirilmesiyle başlayan Köprülüler devrinde, Osmanlı Devleti'nin kuzey siyaseti en uç noktaya taşınmış, bunda Ukrayna Kazakları ile Lehistan ve Rusya'nın bölgedeki siyaseti belirleyici olmuştur. Neticede Kırım Hanı'nın da içinde bulunduğu Osmanlı ordusu, Ukrayna steplerine, Podolya ve Kamanıçe'ye ulaşmıştı.⁹ Osmanlı ordusu kuzeyde bu başarıları elde ederken, Kırım Hanlığı'na, onun siyasetini kolaylaştıran ve uyum içinde çalışabileceği bir han getirilmişti.¹⁰ Uzunçarşılı'nın ifadesiyle bu kişi, XVII. yüzyılın sonlarında görev yapan Kırım hanlarının en kahramanı ve Osmanlı'nın karagün dostu sayılan I. Bahadır Girây Han oğlu I. Selim Girây Han idi.¹¹

Osmanlı'nın Vazgeçemediği Koca Han: I. Selim Girây Han

Osmanlı Devleti'nin tarihindeki kırılma noktalarından biri hiç şüphesiz II. Viyana Bozgunu ve sonrasındaki geri çekilme dönemidir. Bu dönemin siyasî ve askerî mücadelelerinin merkezinde yer alan devlet adamlarından biri de I. Selim Girây Han'dır.¹² O, 1671-1704 yılları arasında [1671-1677; 1684-1691, 1692-1699, 1702-1704] dört defa Kırım Hanı oldu. Babası Bahadır

⁷ I. H. Uzunçarşılı, *aynı eser*, III/2, s.26.

⁸ Kırım'ın idari yapısı için bkz. Bkz. H. İnalçık, "Kırım / Kırım Hanlığı", *DİA*, XXV, s. 455-456; M. Bronevskiy, *Kırım*, s. 41-49; N. Kaňçal-Ferrari, *aynı eser*, s.11-22; H. İnalçık, "Giray", *DİA*, XIV, s. 76-78; aynı yazar, "Girây", *EF*, II, s. 1112-1114; aynı yazar, "Kalgay", *DİA*, XXIV, s. 259; M. Kortepeter, "Kalgay", *EF*, s. 499-500.

⁹ Osmanlı Devleti'nin Ukrayna seferi için bkz. Mehmet İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar, Kamanıçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, İstanbul 2004.

¹⁰ Kırım Hanı Âdil Girây, Osmanlı merkezinin Kazaklar'a karşı uyguladığı politikaya aykırı davranış içine girmiş, kimseye danışmadan hatman tayin etmişti. Bunun üzerine IV. Mehmed tarafından azledilip yerine I. Selim Girây getirilmiştir. Bkz. M. İnbaşı, *aynı eser*, s. 44.

¹¹ I. H. Uzunçarşılı, *aynı eser*, III/2, s.20.

¹² A. Dubinski, "Selim Girây I", *EF*, IX, s. 134, 135. Hammer, Selim Girây'ın ilk hanlığını 20. Kırım Hanı başlığı altında ele alıyor. Bkz. Hammer-Purgstall, *aynı eser*, s.156.

Girây Han'ı (1637-1641) çocuk yaşta kaybetti. Amcası III. İslâm Girây Han (1644-1654) zamanında, onun himayesi altında Kırım'da kaldı. IV. Mehmed Girây Han'ın (1641-1644; 1654-1667) ikinci hanlığından ayrılıp, Âdil Girây'ın han (1667-1671) olmasıyla, Kırım'dan, Osmanlı'nın Rumeli'deki kazalarından Yanbolu'nun¹³ Çölmek köyüne ikâmet etmek üzere nakledildi.¹⁴ Bu uygulama, azledilen hanın veya hanzâdelerin bir miktar yıllık tahsisat ile Osmanlı hükümetinin göstereceği yerde ikâmeti kuralı çerçevesinde gerçekleştirildi.¹⁵ Tahttan indirilen hanların aileleriyle beraber Rumeli'de, bugünkü Bulgaristan bölgesinde ve Trakya'da ikâmete mecbur edilmeleri bir gelenektir. Bu kimseler Rumeli'de kendilerine tahsis edilen çiftliklerde oturur, mülk edinebilir ve vakıf kurabilirdi. Azledilen han ve ailesine Osmanlı tarafından ayrıca maaş bağlanırdı. Daha ağır şartlar altındaki hanlar Ege'deki Midilli, Rodos ve Sakız gibi adalara sürgüne gönderilebilirdi. İster sürgünde olsun, isterse mecbûrî ikâmet bölgesinde olsun, her hanedan mensubunun bir gün Kırım'a dönebilme ihtimali vardı.¹⁶ Bir hanzâde olan Selim Girây'ın, Yanbolu'dan Kırım'a han olarak dönüşü de, bir bakıma talihin kendi tarafına dönüşüydü.

I. Selim Girây'ın Kırım Hanlığı'na getirilmesinde, Âdil Girây Han'ın, gerek Kazaklar meselesinde Osmanlı iç ve dış siyasetinin dışına çıkması, gerekse Kırım'da ortaya çıkan iç huzursuzluk etkili oldu. Kırım'ın iç siyasetinde

¹³ Yanbolu, Osmanlı idari teşkilatında Şarkî Rumeli Eyaleti'nin İslimye (günümüzde Bulgaristan'da Sliven şehri) Sancağı'nda bir kaza olup, Tunca nehri kıyılarındadır. Bkz. I. H. Uzunçarşılı, *aynı eser*, III/2, s.21, dipnot 2.

¹⁴ Halim Girây, *aynı eser*, vr.19b; Hammer-Purgstall, *aynı eser*, s.156-157. Evliya Çelebi 1078 Recebi'nde (Aralık 1667-Ocak 1668) İstanbul'dan Edirne istikâmetine giderken uğradığı menzillerde ve köylerde ikâmet eden Kırım han sülalesinden kimselerle görüşmüş ve onlara misafir olmuştur. Evliya bu seyahatinde, geleceğin Kırım Hanı Selim Girây'la da Yeniköy menzilinde görüşmüş ve ona misafir olmuştur. Bkz. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, VIII, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff, İstanbul 2003, s. 30.

¹⁵ Evliya Çelebi bu uygulamanın ortaya çıkışını şu şekilde izah etmektedir: 'Ba'dehu Gedik Ahmed Paşa Kefe kal'asının Ciniviz Frengi elinden feth edüp fetih mübeşşiriyle dârü's-saltanatı'li-aliyye olan İslambol'a geldikde ricâsıyla Mengli Geray Han'ın oğlunu Yedikule habsinden itlâk edüp Edirne kurbunda Yanbolu, şehrinde hâss-ı hümâyun verdiler. Ol asırdan berü hanların ma'zûlü ve hanzâdeler ve sultanlar Yanbolu ve İslimye ve Kızılağaç'da ve Tavşanbeli'nde (ve) Zağra'da ve Zağra Yenicesi'nde sâkin olurlar. Ba'dehü Süleyman Han Malta olan Rodos kal'asının "Fetahtümâ" tarihinde feth edüp ibtidâ Tatar hanlar ma'zûlün ve (re)hin sultanların Rodos kal'asında kal'abend etmek Süleyman Han'dan kalmışdır." Bkz. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, VII, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı-Robert Dankoff, İstanbul 2003, s.180. Uzunçarşılı da, ma'zûl han ve ailesini korumayı amaçlayan bu uygulamayı genel hatlarıyla şu şekilde ele almaktadır: Kırım tahtında her han değiştiğinde, yeni han tarafından öldürülmek korkusuyla yetişmiş olan hanzâdeler ya bir yolunu bulup Lehistan'a, Rusya'ya veya Osmanlı topraklarına kaçarlar, yahut muhalefet ederlerdi. Hanların azl ve tayin işlerini Osmanlı hükümeti ele alınca yeni han gerek selefini, gerek kalgay ve nureddin sultanları öldüremez; ancak, padişahın izniyle suçlarına göre cezalandırır. Azledilen hanın bir miktar yıllık tahsisat ile Osmanlı hükümetinin göstereceği yerde ikâmeti -ki Yanbolu, Karınâbâd (Burgaz sancağına bağlı bir Osmanlı kazası, günümüzde Bulgaristan'da Karnobat adını taşıyan şehir), İslimye, Çatalca ve Aydos bunlardandı- emrolunmak suretiyle aile arasındaki kan dökülmesine son verilmiştir. Eğer yeni Kırım Hanı eski han veya hanzâdelerden birinden şüpheli eder ve şikayet ederse, müracaatı üzerine o kişi ya bir adaya - ki bu çok zaman Rodos Adası idi - veya başka bir yere sürülürdü. Bkz. *Osmanlı Tarihi*, III/2, s.40-41.

¹⁶ N. Kançal - Ferrari, a.g.m., s. 373.

etkili olan mirzaların padişaha müracaatıyla I. Selim Girây han yapıldı (1671). Selim Girây'ın bu ilk hanlık dönemi, yukarıda belirtildiği gibi, Osmanlı Devleti'nin kuzey siyasetinin ağırlık kazandığı döneme denk geldi. O, bizzat IV. Mehmed'in de katıldığı Kamanıçe seferine davet edildi. Oldukça iyi bir hazırlık aşamasından sonra sefere katılan yeni han, Kamanıçe'nin alınmasından sonra Lehlilerle Osmanlılar arasında yapılan barış görüşmelerinde arabulucu oldu ve Buçaş Antlaşması'nın (1672) imzalanmasına katkı sağladı. I. Selim Girây Han, 1677'de Şeytan İbrahim Paşa ile beraber, Kazaklara ait olup, Ruslara terk edilen Çehrin Kalesi'ni almakla görevlendirildi. Başarısız olmaları üzerine, İbrahim Paşa serdarlıktan, Selim Girây da hanlıktan azledildi. Kırım Hanlığı'na bu kez Murad Girây (1678-1683) getirildi. Yeni hanın isteğiyle I. Selim Girây, kendisinin etkisinden korkulmuş olacak ki, Kırım'dan daha uzak bir bölgeye, Rodos'a sürgüne gönderildi.¹⁷ Böylece Selim Girây'ın, ilki şehzâdelik döneminde olmak üzere, Kırım dışındaki ikinci mecbûrî ikâmet dönemi başlamış oldu.

Başarısız II. Viyana kuşatması sonrasında, mağlubiyete neden olduğu gerekçesiyle Murad Girây hanlıktan azledildi ve yerine II. Hacı Girây (1683-1684) getirildi. Onun hanlık döneminde Kırım'da asayiş bozuldu ve iç huzursuzluklar yaşandı. Durumu fırsat bilen I. Selim Girây'ın taraftarları, Osmanlı merkezine müracaat ederek, Rodos'ta ikâmet eden eski hanı, ikinci defa hanlığa getirttiler (1684).¹⁸

I. Selim Girây'ın ikinci hanlık dönemi Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki topraklarını bir biri ardına kaybettiği, "Felaket Seneleri" olarak adlandırılan döneme tesadüf etti. 1683-1699 yılları arasında Osmanlı orduları Avusturya, Lehistan, Venedik ve Rusya ile dört ayrı cephede savaflara girdi. Kırım Hanı Selim Girây'ın Osmanlılarla hayatî mahiyette işbirliğine girmesi ve Osmanlı ordularının en kritik anlarında destânî başarılar göstermesi onun İstanbul'daki itibar ve nüfûzunu arttırdı. Onun gayretiyle ve katkılarıyla Ruslar'ın Kırım'ı istila teşebbüsleri başarısızlıkla sonuçlandı. Basarabya'da Leh kuvvetlerinin saldırıları bertaraf edildi. Sırbistan'da Kaçanik Boğazı'nda Avusturya Habsburg ordusu püskürtüldü. I. Selim Girây Han'ın gerek cephede gerek Osmanlı merkezindeki konumu ve gücü, savaşın sevk ve idaresinde birlik ve devamlılığı sağladı. İstanbul'da padişahlar ve sadrazamlar değişirken, o yerini muhafaza etti. Hatta bir defasında padişah, seçeceği sadrazam konusunda onun görüşünü alma yoluna gitti.¹⁹ Osmanlı sarayında büyük hürmet ve takdir toplayan Selim Girây, devletin Viyana mağlubiyeti sonrası

¹⁷ Bkz. Halim Girây, *aynı eser*, vr. 19b-20a; İ. H. Uzunçarşılı, *aynı eser*, III/2, s.20; A. Dubinski, a.g.m. s. 135; Y. Öztürk, a.g.m., s. 498.

¹⁸ İ. H. Uzunçarşılı, *aynı eser*, III/2, s. 20-22.

¹⁹ H. İnalçık, "Kırım / Kırım Hanlığı", *DİA*, XXV, s. 453; A. Dubinski, a.g.m., s. 135; Y. Öztürk, a.g.m., s. 499-500.

içine düştüğü karamsarlık havasında, Osmanlı hanedânının yerine Girây hanedânının alabileceği endişelerine bile neden oldu.²⁰

I. Selim Girây Han'ın Rumeli taraflarında, gerek Avusturyalılara gerekse yerel isyancılara karşı gösterdiği başarı, Sultan II. Süleyman tarafından 1691 yılında Edirne'ye davet edilerek onurlandırılmasına neden oldu. Kendisine padişahın huzurunda hil'at giydirildi ve bahara kadar Edirne yakınındaki Timurtaş çiftliğinde misafir edildi. I. Selim Girây Han Edirne'de bulunduğu sırada, kendisi han olduğu zaman nureddin olarak tayin ettiği oğullarından Azîmet Girây'ın, Leh ve Rus askerlerinin saldırısı sonucunda öldüğü haberini aldı. Belki bu haberin etkisiyle, belki de Uzunçarşılı'nın belirttiği gibi, Sadrazam Fâzıl Mustafa Paşa ile geçinemeyeceğini düşünerek, hanlıktan istifa etti. Yerine de amcasının oğlu II. Saâdet Girây'ın (1691, 6 ay) han olmasını tavsiye edip, hacca gitti.²¹ Onun ayrılmasıyla Kırım Hanlığı'na önce II. Saâdet Girây, onun azliyle de Safâ Girây (1691-1692) getirildi.²²

Hanlıktan ayrıldıktan sonra deniz yoluyla Mısır'a, oradan da Hicaz'a giden I. Selim Girây, hac farızasını yerine getirdikten sonra, Şam yolu üzerinden dönüşünü gerçekleştirdi. O, hacdan dönerken "urbân-ı bâdiye" denilen bedevî çöl eşkiyası ile Emîr-i Hac olan Şam valisi arasında meydana gelen çatışmayı, arabuluculuk görevi üstlenerek, anlaşmayla sona erdirdi. Padişah da, Selim Girây Şam'a ulaştığında, çeşitli hediyelerle birlikte Silahşör-i Hâssa Dâyezâde İbrahim Ağa'yı ona gönderdi ve Silivri civarındaki bir çiftliği ikâmetine tahsis etti.²³

Artık bundan sonra hacı unvanını da taşıyacak olan I. Selim Girây, üçüncü defa han tayin edildiğinde (1692), Avusturya, Lehistan, Rusya ve Venedik cephelelerinde savaşlar olanca şiddetiyle devam etmekteydi. Önce II. Saâdet Girây, ardından da Safâ Girây hanlık görevinde başarılı olamamışlardı. Kırım'ın önde gelen beyleri ve halk, Hacı Selim Girây'ın yeniden han tayin edilmesi için padişaha müracaat ettiler. İstanbul yakınındaki Silivri'deki çiftliğinde ikâmet eden Selim Girây saraya davet edilip "azîm ikrâm u istimâlet

²⁰ Kırım hanlarının Osmanlı hanedânına alternatif olarak düşünülmesi konusu için bkz. Feridun M. Emecen, "Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışlar Üzerine Bazı Örnekler ve Mülâhazalar", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6 (2001), Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), s. 63-76. Feridun Emecen bu çalışmada, "Âl-i Osman'dan ümit kesenlerin tek güçlü dayanak noktaları daima Kırım hanları olmuştur" görüşünü, Osmanlı hanedânına alternatif olarak düşünülen diğer ailelerle birlikte, örneklerle ortaya koymuştur. Bu makaleye dikkatimi çeken Doç. Dr. A. Nezihi Turan hocama teşekkür ederim.

²¹ Halim Girây, *aynı eser*, vr. 20a-b; İ. H. Uzunçarşılı, *aynı eser*, III/2, s.22-23; A. Dubinski, a.g.m., s. 135. Selim Girây'ın hanlıktan ayrılışı, *Anonim Osmanlı Tarihi*'nde "Kendüsü dahi 'tashîh-i mizâc eyledim deyü' gâh araba ve gâh tahtû'r-revân ile yola revân, ba'de'l-feih Belgrad'a gelüp, Köprülü-zâde ile görüşüp, rızâsiyle hanlıktan kasr-ı yed eylemek üzere niyâz-mend olmuş idi" ifadesiyle yer almaktadır. Bkz. *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1704)*, Hazırlayan: Abdülkadir Özcan, Ankara 2000, s. 20.

²² İ. H. Uzunçarşılı, *aynı eser*, III/2, s.24-25.

²³ Halim Girây, *aynı eser*, vr. 20b.

ile” han yapıldı ve Kırım tarafına gönderildi.²⁴ Hiç şüphesiz bunda, Selim Girây’ın *Gülbün-i Hânân*’da sıralanan; halîm (yumuşak huylu), sehî (doğru), kerîm (şerefli, izzetli, cömert), vakûr (ağır başlı, temkinli), âkil (aklı başında, düşüncesi sağlam) sabûr (çok sabırlı), merd-i kâmil (kâmil insan), latîfi (lütuf sahibi) gibi özelliklere sahip olmasının veya halk tarafından öyle görülmesinin büyük payı vardı.²⁵

Hacı I. Selim Girây’ın bu hanlık dönemi de cephelerde geçti. 1698’de Edirne’ye davet edilen Han, Sultan II. Mustafa ile görüşmesinde, ihtiyarlığını ileri sürerek görevinden ayrılmak istedi. Hatta ailesini deniz yoluyla Çatalca’daki çiftliğine gönderdi. Padişahın, Hacı Selim Girây’ın hanlıktan çekilmesine izin vermemesi ve kayd-ı hayat şartıyla han kalmasını istemesi üzerine de, tekrar haremiyle birlikte Kırım’a döndü.²⁶ 1699’da Karlofça Antlaşması’nın imzalanmasından sonra Selim Girây, yeniden hanlıktan ayrılmak istedi. Bu isteği sadrazamın aracılığıyla padişaha iletildi.²⁷ Tavsiyesi üzerine Kırım Hanlığı’na, büyük oğlu II. Devlet Girây (hanlığı 1699-1702; 1708-1713) getirildi.²⁸ Hacı Selim Girây’a da senede sekiz yük akça (bir yük akça = yüz bin akça) geliri olan bir hâs tayin edildi.²⁹ O da bundan sonraki hayatını sürdürmek üzere ailesiyle birlikte Silivri yakınındaki Kadı köyündeki³⁰ çiftliğine yerleşti.³¹

Hacı I. Selim Girây’ın Silivri’de sürdürdüğü yaşam, daha önce kendi tavsiyesiyle Kırım Hanlığı’na getirilen büyük oğlu II. Devlet Girây’ın, babası hakkında “hoş karşılanmayan bazı davranışlarda bulunmaktadır” yönündeki şikayetine kadar devam etti. Kırım Hanı’nın bu şikayeti üzerine, Zilkade 1112/ Nisan 1701’de Hacı I. Selim Girây, Serez kasabasına sürgüne gönde-

²⁴ *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 44.

²⁵ Halim Girây, *aynı eser*, vr. 21a.

²⁶ İ. H. Uzunçarşılı, *aynı eser*, III/2, s.25

²⁷ *Nusretnâme*’de bu olay şu şekilde yer almaktadır: “Kırım Hanı Hacı Selim Giray Han, yaşlandığını, hasta olduğunu, artık iş görmek ve hareket etmek gücünü yitirdiğini belirterek emekliliğini istemiş ve yerine büyük oğlu Kalgay Devlet Giray’ı aday göstermişti. Sadrazam’ın aracılığıyla durum Padişah’a arz edildi. İsteği kabul edilen Selim Giray’a, Çatalca’daki çiftliğinde oturması şartıyla kendisine yetecek kadar emeklilik hasları verildi”. Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, sadeleştiren: İsmet Parmaksızoğlu, III, İstanbul 1966. s. 9.

²⁸ Devlet Girây’a hanlık 15 Şaban 1110 / 16 Şubat 1699’da tevcih edildi. Bkz. *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 149-150. Hacı Selim Girây, hanlığı oğlu II. Devlet Girây’a bıraktıktan sonra “İstanbul kurbunda mukaddemâ ihсан olunan Siyavuş Paşa bağçesinde ve Silivri kurbunda olan çiftliğinde (Kadı Köyü çiftliği)” ikâmet etti. Bkz. *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 200.

²⁹ Halim Girây, Selim Girây için senede sekiz yük yirmi beş bin dört yüz akça (825.400 akça) emvâl-i mukâta’adan salyâne tahsis edildiğini belirtmektedir. Bkz. *Aynı eser*, vr. 21a. Uzunçarşılı ise bunun sekiz yük akça olduğunu belirtmektedir. Bkz. *Aynı eser*, III/2, s.25.

³⁰ Evliya Çelebi 1078 Receb’inde İstanbul’dan Edirne istikâmetine giderken yol güzergâhındaki menzillerden bahsetmektedir. Bunlar arasında Kadı köyü menzili de bulunmaktadır. Bu menzil, Çatalca kasabası menzillinden sonra gelmekte ve Elbasan köyüne 3 saat mesafededir. Evliya, Kadı köyünden bahsederken; burada Sührâb Mehmed Paşa çiftliğinde konakladığını ve sabah olduğunda da Haraccı köyünden geçip üç saat mesafedeki Fener kasabası menziline ulaştığını ifade etmektedir. Bkz. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, VIII. Kitap, s.29.

³¹ I. Selim Girây’ın üçüncü hanlığı için bkz. Halim Girây, *aynı eser*, vr. 20b-21a; İ. H. Uzunçarşılı, *aynı eser*, III/2, s.25; A. Dubinski, a.g.m., s. 135.

rildi.³² Bu arada, II. Devlet Girây Han ve Kalgay Saâdet Girây'ın, Karlofça Antlaşması'nın Lehistan ve Rusya'ya akınlar yapılmaması yönündeki hükümlerine uymayıp, buralara akınlar düzenlemesi ya da düzenlenen akınlara göz yumması, Osmanlı merkezi tarafından hoş karşılanmadı. Bunun üzerine, II. Devlet Girây azledildi ve yerine Hacı I. Selim Girây, 1702 yılının sonlarında, dördüncü defa olmak üzere han tayin edildi. Padişah kendisiyle görüşmesinde; "Babam ve ammilerim vaktinde hidmet-i sadâkatin ma'lûm-ı hümayûnumdur. Bu fitnenin dağılmasını ve ele geçirilenlerin hakkından gelinmesini senden dilerim", demek suretiyle Hacı Selim Girây'ı han olarak Kırım'a gönderdi. O da bu son hanlığında, kalgaylığa oğullarından III. Gazi Girây'ı (hanlığı 1704-1707), nuredinliğe de küçük oğlu Kaplan Girây'ı (hanlığı 1707-1708; 1713-1716; 1730-1736) getirdi. Kırım'daki son gelişmeleri ve babalarının yeniden hanlığını kabullenemeyen II. Devlet Girây ve III. Saâdet Girây (hanlığı 1716-1724) isyan ettiler; ama bundan bir sonuç alamadılar.³³

Hacı I. Selim Girây'ın bu son hanlığı, 1704'te ölümüne kadar sürdü. Öldüğünde Bahçesaray'daki Han Câmii haziresindeki babasının türbesine defnedildi.³⁴ Kendisi yaklaşık yirmi üç yıl hanlık yaptı. Onun oğullarından da altısı han olarak kendisine halef olurken, yaklaşık kırk bir yıl bu makamı işgal ettiler.³⁵ Osmanlılar ve Tatarların uğurlu kabul ettikleri Selim Girây ailesi, sonraki yıllarda da Kırım halkının tercih ettiği han ailesi olma özelliğini sürdürdü.³⁶

Evliya Çelebi 1666 yılında Kırım'da bulunduğu sırada, şehzâdeliği zamanında Selim Girây'la görüşmüş ve onun için; "cemî'î ulûm-ı garîbe-i acîbeye mâlik olduğundan gayri hâfız-ı hamele-i Kur'ân, Fârisî ve Mesnevî-hân bir şûh ve hezârfen pâdişâh-ı zekidir kim her ne cânibe teveccüh etse bi-emrillâhi teâlâ mansûr u muzaffer olup sâlimîn u gânimîn Kırım'a dâhil olur..." demektedir.³⁷ Benzer özelliklerin Halim Girây tarafından da sayıl-

³² Târih-i Râşid'de "Nefy-i el-Hac Selim Girây Han be-Serez" başlığı altında bu sürgün olayı şu şekilde anlatılmaktadır: "Hâlâ han olan Devlet Girây Han peder-i hân-ı sâbık Selim Girây Hân'ın Silivri nâm mahalde vâki' çiftliğinde mütemekkin olması Devlet-i aliyyeye kurbî takribiyle istiskâl ve zabt u rabt-ı memleketde nice kıl u kâle bâdî olur deyu devletden ba'îd bir mahalde iskân olunmasıçün arz u hâl itmeğin iktizâ-yı vakt u hâle göre me'mûluna müsâ'ade ve Serez'de bir müddet meks eylemek üzere hân-ı müşârûnileyhe ısdâr-ı fermân mübâ'ade olundu". Bkz. Râşid Mehmed, *Târih-i Râşid*, II, İstanbul 1282, s.509. Ayrıca bkz.. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât – Tahvil ve Metin (1066-1116)*, Haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 1995, s. 705; Silâhdar, *Nusretnâme*, III/1, s. 50; İ. H. Uzunçarşılı, *aynı eser*, IV/2, s. 3.

³³ Devlet Girây'ın hanlıktan uzaklaştırılma nedenleri ve Selim Girây'ın yeniden han tayin edilmesi *Nusretnâme*'de 1114 yılı Şaban ayı olayları içinde uzun bir bahis halinde ele alınmıştır. Bkz. Silâhdar, *Nusretnâme*, III/1, s.122-129. Bu konu için bkz. *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 200-203; İ. H. Uzunçarşılı, *aynı eser*, IV/2, s. 3. Hammer, Selim Girây'ın bu dördüncü hanlığını 28. Kırım Hanı başlığı altında ele alıyor. Bkz. Hammer-Purgstall, *aynı eser*, s.183-186.

³⁴ Halim Girây, *aynı eser*, vr. 21a; İ. H. Uzunçarşılı, *aynı eser*, IV/2, s.1-3; A. Dubinski, a.g.m., s. 135.

³⁵ Y. Öztuna, *aynı eser*, II, s. 540.

³⁶ İ. H. Uzunçarşılı, *aynı eser*, IV/2, s.3.

³⁷ *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, VII, s.236.

ması, Selim Girây'ın sıradan bir han olmadığını ve gerek Osmanlı merkezince gerekse Kırmılılarca vazgeçilmez olmasının tesadüflerle açıklanamayacağına ortaya koymaktadır. Han olarak görev yaptığı süre, kendinden önceki ve sonraki hanların bazıları kadar uzun olmasa da, Hacı I. Selim Girây Han, Kırım hanları içinde dört defa, bu göreve getirilen tek isimdir.³⁸ Bunda dönemin siyasi ve askerî şartlarının olduğu kadar, onun kişiliğinin de büyük payı vardır. O, ilk hanlığını askerî başarısızlık sonrası kaybederken, diğer hanlıklarında kendi isteğiyle görevini bırakmış, kendisi davet edildiğinde de bunu bir sorumluluk olarak algılamış ve kabul etmiştir. Bu davranışları onu, Kırım hanlarının büyükleri arasına sokmuştur. Öldüğünde bırakmış olduğu tereke, eşya ve nakit olarak yaklaşık yirmi bin guruştur. Bu meblağ, hükmettiği bunca servet ve ganimete bakıldığında, *Gülbün-i Hânân* yazarı Halim Girây'ı da şaşırtacak kadar az görünmektedir.³⁹ Bu terekeye aşağıda ele alacağımız çiftliklerin vakıfları dâhil değildir. Bu gayrimenkullerin ve akârâtın da, ayrıca onun serveti içinde değerlendirilmesi gerekir.

Gülbün-i Hânân'da Hacı I. Selim Girây'ın şâyân-ı dikkat olarak, kendisinden önceki hanlardan ayrılan yedi özelliği maddeler halinde sıralanmıştır. Bunlar:⁴⁰

- 1- Kendinden önceki hiçbir hana, kalgaylık ve nureddinlik yapmadan, hanlık makamını elde etmiştir.
- 2- Dört defa Kırım Han'ı olmuştur (Kırım hanları içinde, dört defa han olan tek kişidir).
- 3- Beş Osmanlı padişahının (IV. Mehmed, II. Süleyman, II. Ahmed, II. Mustafa ve III. Ahmed) her birinden iltifat görmüş, din ve devlet işlerinde onlara müşâvirlik yapmıştır.
- 4- Hacca gitmiştir (Kırım Hanları içinde tek hacca giden han).
- 5- Osmanlı Devleti tarafından görevlendirildiği her sefere katılmış ve her birinin kazanılmasına büyük katkı sağlamıştır.
- 6- Amca oğlu Saâdet Girây ile oğlu Devlet Girây için rica ve şefâatte bulunarak kendi yerine Kırım Hanı olmalarına aracı olmuştur.
- 7- Osmanlı hizmetine çerâğ (talebe) olarak verdiği kölelerin rütbelerinin zamanında yükselmelerini sağlamıştır. Buna örnek olarak da Küçük Osman Paşa'nın vezir rütbesiyle kaptan-ı deryâ ve sadâret kaymakamı görevlerine yükselmesi gösterilmiştir.

Devlet işleri dışında, Hacı Selim Girây ilim ve kültür hayatıyla da içli dışlı olmuş; gerek Kırım'da gerekse Kırım dışında çeşme, kütüphane, köprü gibi

³⁸ Kırım Hanları'nın adları ve görev süreleri için bkz. H. Supuler, a.g.m., s. 141-142; Y. Öztuna, *aynı eser*, II, s.536-545.

³⁹ Halim Girây, *aynı eser*, vr. 21b.

⁴⁰ Halim Girây, *aynı eser*, vr. 21b.

sosyal amaçlı hayır tesisleri kurmuş, kendi evladı için de aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacak olan çiftlikleri vakfetmiştir.⁴¹

I. Selim Girây Han'ın Vakıf Çiftlikleri

Azledilen Kırım hanları veya onların aileleri Osmanlı hükümetinin belirlediği yerlerde, genellikle bugün Türkiye'nin Trakya bölgesinde kalan Silivri, Çatalca, Vize ve Lüleburgaz (Burgaz = Burgos) yakınlarında ve Bulgaristan'da kalan Yanbolu, Fındıklı, Karinâbâd, İslimye, Zağra, Zağra Yenicesi ve Şumnu civarında ikâmete tâbi tutulmuşlardı. Han ve aileleri, buralardaki ikâmetleri döneminde çiftlik, tarla, ev, değirmen, bağ, bahçe ve mandıra gibi çeşitli gayrimenkullere sahip olmuşlar ve bunlara istedikleri gibi tasarruf etmişler. Saraylar, hamamlar, çeşmeler, câmiler yapıp, vakıflar kurmuşlar.⁴² Yukarıda hayatını genel hatlarıyla ele aldığımız Hacı I. Selim Girây da, hem ikinci hanlığından sonra gittiği hac dönüşü, hem de üçüncü hanlığından ayrıldıktan sonra Silivri yakınındaki çiftlikte ikâmet etmiştir. O, bu çevrede ikâmet ettiği yıllarda, çeşitli gayrimenkullere sahip olmuştur. Bunlar içinde en fazla dikkati, çiftlikleri çekmektedir.

Osmanlı hukuk literatüründe, sürülen ve ziraat yapılan yer anlamına gelen çiftlik, büyüklüğüne ve verim durumuna göre 60 ile 150 dönüm arasında değişebilen bir tarım ünitesidir.⁴³ Çiftlikler zaman zaman timar ya da mülk olarak, nüfuzlu kimselere tahsis edilebiliyordu. Bu durumlarda çiftlik, bir arazi ölçü birimi olmaktan çıkıp, padişah tarafından verilmiş bir şahsî mülkü tanımlar hale dönüşüyordu.⁴⁴ XVII. yüzyıldan itibaren mirî topraklar üzerinde büyük çiftlikler yaygınlaşmaya başladı. Bilhassa saraya yakın olan kimselerle, askerî sınıftan nüfuzlu kimseler; satın alma, temlik veya kiralama gibi çeşitli usûllere başvurarak mülk sahibi oldular. Bunlardan bir kısmı, Selim Girây örneğinde olduğu gibi, elde ettikleri bu mülk toprakları, vakıf-çiftliklere dönüştürdü.⁴⁵ Zamanla birer büyük ziraî işletmeye dönüşen bu çiftliklerin içinde toprak sahibinin yaşadığı konaklar, evler, işçilerin barınması için kulübeler, hayvanlar için ahırlar ve ağıllar, ürünleri saklamak için ambarlar, yemek işleri için mutfaklar, fırınlar, değirmenler ve çeşitli aletlerle, atölyeler bulunmaktaydı. Buralar, hizmetçileri, ırgatları ve hayvanlarıyla birer çiftlik-köy görünümündeydi.⁴⁶ Hacı Selim Girây'ın tasarrufundaki çiftlikleri, her ne

⁴¹ Halim Girây, *aynı eser*, vr. 21b; Hammer-Purgstall, *aynı eser*, s.186.

⁴² Kırım hanları ve ailelerinin yerleştirildikleri yerler için bkz. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, VII, s.180; Hammer-Purgstall, *aynı eser*, s. 115, 156 vd., 170 vd., 173, 180, 195, 223, 228; I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 40-41; N. Kaçal-Ferrari, a.g.m., s. 372-373; Hans-Jürgen Kornrump, "Şumnu Vilayeti'ndeki Virbitsa'da Kırım Hanları'nın Sarayı", çev. Zafer Karatay, *Emel*, 208 (Mayıs – Haziran 1995), s. 19-22.

⁴³ Osmanlı'da çiftlik ve çiftlik tasarruf şekilleri için bkz. Ö. Lütfi Barkan, "Çiftlik", *İA*, III, s. 392-397; H. İnalcık, "Çiftlik", *DİA*, VIII, s. 313-314.

⁴⁴ H. İnalcık, "Çiftlik", s. 314.

⁴⁵ H. İnalcık, "Osmanlı Tarihinde Dönemler: Devlet – Toplum – Ekonomi", *Osmanlı Uygarlığı*, I, Hazırlayanlar: Halil İnalcık – Günsel Renda, Ankara 2004, s. 225-227.

⁴⁶ H. İnalcık, "Çiftliklerin Doğuşu: Devlet, Toprak Sahipleri ve Kiracılar", *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, Ed. Çağlar Keyder, Faruk Tabak, İstanbul 1998. s. 25. (Bu makalenin

kadar büyüklükleri hakkında bir bilgiye sahip olamasak da, müstemilâtına ve vakfiyede belirtilen şartlara bakarak, orta büyüklükte birer ziraî ünite kabul edebiliriz.

Hacı Selim Girây, Silivri’de bulunduğu dönemde, aşağıda metninin transkripsiyonunu verdiğimiz mülk çiftliklerini ve müstemilâtını vakfa dönüştürmüş ve Silivri kadısı Seyyid Mustafa Efendi’ye, mütevellî tayin ettiği Halil Ağa ibn İbrahim Ağa huzurunda kayıt ve tescil ettirmiştir.⁴⁷ Mütevellî tayin edilen Halil Ağa’nın meslek ve unvanı, vakfiyenin Kırım Bahçesaray’daki kadı siciline kaydı sırasında “mefâhirü’l-küttâb muhasebe kâtibi Halil Ağa” şeklinde kaydedilmiş ve han tarafından kendisine vekâlet verildiği belirtilmiştir.⁴⁸

Vakfın kayıt ve tescil tarihi 10 Zilhicce 1112/18 Mayıs 1701’dir. Bu tarih, yukarıda bahsettiğimiz Hacı I. Selim Girây’ın han olan büyük oğlu II. Devlet Girây’ın şikayeti ile Serez’e gönderilme tarihine çok yakın. Zilkade 1112/Nisan 1701’de Serez’e mecbûrî ikâmet emri çıkıyor, Mayıs ayında da vakıf, kadının huzurunda tescil ediliyor. Acaba tarihlerin bu kadar yakın olması bir tesadüf mü? Yoksa önceden vakıf hazırlıkları yapılmış, tescil işlemi bu tarihe mi denk getirilmişti? Bu soruların cevabını bugünden bakarak vermek oldukça zor görünüyor. Ama vakfın tevliyetiyle ilgili kayıt üzerinden yola çıkarsak, şöyle bir sonuçla karşılaşırız. Baba Hacı Selim Girây’ın büyük oğulları II. Devlet Girây, III. Saâdet Girây ve III. Gazi Girây, vakfın tevliyet ve gelirinden istifâde edeceklerin dışında tutuluyor. Babalarının ikâmet ettiği çiftlikten sürgüne gönderildiği dönemde, büyük oğullardan II. Devlet Girây han, III. Saâdet Girây kalgay (1700-1702) ve III. Gazi Girây da nureddin (1699-1701) olarak Kırım’da en üst düzey yönetici konumundalar.⁴⁹ Acaba Hacı Selim Girây sürgün olayından dolayı büyük oğullarına karşı bir kırgınlık mı besliyordu? Bunun etkisiyle de vakıf mülklerden ve gelirlerden onları mahrum mu bıraktı?

Hacı Selim Girây vakfiyenin tevliyet şartlarını ve istifâde edecekleri belirlerken; “dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya irtihâlimden sonra oğlum Kaplan Girây Sultan ve andan küçük oğullarım ebnâ-i ebnâları ebeden mâ-tenâsülû karnen isre karnin ve benât-ı sağîrelerim ve kebîrelerim ve menkûhalarım ve ümm-i veledlerim ve cevârî-i mu’takalarım ve müdebbirelerim cümleleri” ifadelerini kullanmıştır. Burada açıkça zikredilen kişi, kendisinin son hanlığında

diğer bölümlerinde çiftliklerin oluşumu, devlet ile toprak sahipleri ve toprak sahipleriyle kiracılar arasındaki ilişkiler örneklerle ortaya konulmuştur. Bkz. s. 17-35) Çiftlik ve çiftlik tartışmaları için ayrıca bkz. Gilles Veinstein, “Çiftlik Tartışması Üzerine”, *Osmanlı’da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, s. 36-56.

⁴⁷ Hacı I. Selim Girây’ın kurmuş olduğu vakıf; Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, *Vakfiye Defteri* 629, sayfa 256, sıra 238 numara ve KŞS (*Kırım / Bahçesaray Şer’iye Sicili*), 38 (*Defter*) / sayfa 60a-b, 59a-b’de kayıtlı.

⁴⁸ KŞS, 38 /59b-58a.

⁴⁹ Y. Öztuna, *aynı eser*, II, s. 540.

nureddin tayin edilen küçük oğlu I. Kaplan Girây ve diğer küçük oğulları, kızları, eşleri, âzatlı cariyeleri ve hizmetçileridir. Böyle bir uygulamayla bir bakıma Hacı Selim Girây, Kırım dışındaki çiftliklerinin, değirmenlerinin ve diğer müstemilânın, mîras yolu devre dışı bırakılarak, vakıf yoluyla, istediklerine intikâlini sağlamayı amaçlar görünmektedir. Bu vakıfla bir bakıma, çiftliklerde ailenin küçük çocuklarını ve aile efrâdını hizmetçileriyle birlikte bir arada tutma ve onlara kol kanat germe amaçlanmaktadır. Belki büyük oğulların o tarihe kadar, Kırım'da hanlık, kalgaylık ve nureddinlik gibi önemli görevleri üstlenmesi, onların böyle bir himâyeye muhtaç olmadıkları düşüncesine götürmüş olabilir. Bu düşünceler, muhtemelen, vakıf şartlarının ve tevliyet hakkının tespitinde belirleyici olmuştur. Ama bunların hepsi birer farazi-yeden öteye geçmemektedir. Gerçek ve ortada olan ise, Hacı Selim Girây'ın üç mülk çiftliğini ve içindekileri küçük evlâdına, himâyesi altındaki aile fertlerine ve azatlılarına, tasarruf etmeleri şartıyla vakfetmiş olmasıdır.

Bu tür vakıflara *zırrî* yani *evlatlık* vakıflar denilmektedir. Evlatlık vakıflarda vakfedilen malın veya gelirinin tamamının ya da tamamına yakın kısmının, vâkıfın (vakfi kuranın) evlat ve ahfâdına tahsis edilmesi söz konusudur. Bu vakıflarda hayır şartı ya semboliktir ya da nesebin yok olması durumunda söz konusudur. Genellikle evlatlık vakıfların kurulma nedenleri arasında devletin müsâderesinden kurtulma ve İslâm mîras hukukunun dağıtıcı tesirlerine karşı mülkün nesiller elinde bütünlüğünü muhâfaza etme gâyesi vardır.⁵⁰ Hacı Selim Girây'ın vakfında da hayırdan daha ziyâde, evlâdının ve kol ve kanatları altına aldığı aile fertlerinin ihtiyaçlarını karşılama, mülkün paylaşılıp dağılıp gitmesini önleme, hepsinden de öte işletilerek ayakta kalmasını sağlamayı amaçlayan, sosyal güvenlik hizmeti öne çıkmaktadır.

Hacı Selim Girây vakfın şartları arasında, vakıf gelirlerden istifâde etmesini istediği kişilerin, ya Kadı köyündeki çiftlikte ya da Siyavuş Paşa bahçesi çiftliğinde oturmalarını ve bunlara, toplanan vakıf gelirden yiyecek ve içecekleri için harcama yapılmasını istemektedir. Yine bu kimselerin, erkek ve kız tarafından evlâdına iki hisse, azatlılarına da birer hisse giyim ücreti verilmesi ve vakıf gelirlerden mahrum bırakılmanın da, ancak evlenme ve çiftliği terk etme durumlarında olması isteniyor. Bu vakıfta ortaya konulan şartlarla, ancak belirlenen yerlerde oturma karşılığında vakıf gelirden istifâde imkânı sağlanıyor. Böylece bir bakıma hem evlâd ve aile efrâdı gözetlenirken hem de mülk çiftliklerin işletilerek şen ve âbâd olması amaçlanıyor.

Vakfedilen Çiftlikler ve Müstemilatı

1- Sultan II. Süleyman ve Sultan II. Ahmed'in Küçükçekmece yakınında kendisine mülk olarak verdiği Siyavuş Paşa bahçesi denilen çiftlik.⁵¹ Bu çiftli-

⁵⁰ Nazif Öztürk, *Menşe'i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, Ankara.1983, s. 84.

⁵¹ Vakfiyede "Küçükçekmece kurbunda vâki" tahdîden ve tavsîfiden müstağni Siyavuş Paşa bahçesi demekle ma'rûf olan çiftliği" ibaresi yer almaktadır. Buraya adını veren Siyavuş Paşa, Hırvat asıllı olup, Kanijeli diye meşhur olmuştur. Enderûn'da yetişen Siyavuş Paşa, sırasıyla

ğın müştemilâtı arasında; bahçenin içinde ve dışında olmak üzere bağ, bahçe, bostan, ağaçlar, kanallar, su arkları, su kuyuları, eyvanı ve bütün odalarıyla ev ile yüksek bina, değirmen ve ekili arazi bulunmaktadır. Bu çiftliğin işletilmesi ve elde edilecek üründen ücreti verilerek dört ırgat tutulması istenmiş ve ayrıca bu çiftlikte on adet öküzün de vakıf içerisinde kayıtlı olduğu belirtilmiştir. Burada belirtilen beş çift öküz, bize bu çiftliğin işletme büyüklüğü hakkında bir fikir vermektedir.

2- Mora vilayetinde Gördes (Korint) kazası muhâfızı iken vefat eden Kara Hasan Ağazâde Vezir Mustafa Paşa'nın vârisleri arasında bulunan Süleyman bin Bâlî Ağa'dan satın alınan Havâss-ı Refî'a (Çatalca, Büyük ve Küçük Çekmece ve Silivri'yi içine alan mevleviyet derecesindeki Eyüp kadılığı) kazasına bağlı Çatalca nahiyesinin Kadı köyündeki çiftlik. Bu çiftliğin müştemilâtı arasında; üst katta ve giriş katta bulunan çeşitli odalar, mutfaklar, sofalar, sundurmalar, büyük samanlık, dehliz, büyük at ahır, üç büyük ahır, gölgelik, büyük bir ambar, bağlar, bahçeler ve onların müştemilâtı konumundaki evler, hamam, mutfak hizmetkâr odaları ve bir mülk büyük koru bulunmaktadır. Bu çiftliğin işletilmesi ve elde edilecek üründen ücreti verilerek sekiz ırgat⁵² tutulması istenmiş ve ayrıca bu çiftlikte yirmi adet öküz ve bin adet koyunun da vakıf içerisinde kayıtlı olduğu belirtilmiştir. Burada belirtilen on çift öküz ve tutulması istenen sekiz ırgat, bu çiftliğin, Siyavuş Paşa çiftliğinin tahmînen iki katı büyüklükte olduğuna işaret etmektedir.

büyük imrahor, yeniçeri ağası, Rumeli beylerbeyi ve İstanbul kaymakamlığı görevlerinde bulunmuş ve III. Murad döneminde (1574-1595) üç defa sadrazamlık yapmıştır. II. Selim'in kızı Fatma Sultan'la evli olan Siyavuş Paşa, 1602 yılında ölmüştür. Bkz. J. Schmidt, "Siyâvush Pahsa", *EF*, IX, s. 697; Adnan Aslan, "Siyavuş Paşa (Kanijeli)", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, II, İstanbul 1999, s. 547. Siyavuş Paşa bahçesinin özelliklerinden biri de, İstanbul'un Edirne İstikâmeti için karşılama ve uğurlamanın yapıldığı yer olmasıdır. Bkz. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât*, s. 82; Silâhdar, *Nusretnâme*, I/1, s. 112-113; Silâhdar, *aynı eser*, I/II, s. 144. Evliya Çelebi İstanbul'un meşhur bağ ve bahçelerinin isimlerini sayarken Siyavuş Paşa bahçesinin de adını zikretmiş ve burasının "kâr-ı Mimar Sinan" olduğunu beyan etmiştir. Bkz. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, I. Haz. Orhan Şâik Gökyay, İstanbul 1996, s. 206. Siyavuş Paşa bahçesinin bulunduğu yer günümüzde İstanbul'un Bahçelievler ilçesi sınırları içinde kalmaktadır. İlçenin mahalleleri arasında Siyavuş Paşa'nın adını taşıyan bir de mahalle bulunmaktadır. Bu mahalledeki Milli Egemenlik Parkı'nın içinde kalan Havuzlu Köşk (Çavuş Başı) diğer adıyla Siyavuşpaşa Kasrı'nın, yukarıda Evliya Çelebi'nin Mimar Sinan'ın yaptığını belirttiği köşk olduğu ifade edilmektedir. Mahalleye ve kasra adını veren kişi, yukarıda bahsettiğimiz Siyavuş Paşa'dır. Günümüzde bu köşk çocuk kitaplığı olarak hizmet vermektedir. Bkz. <http://www.bahcelievler.gov.tr/tarih.asp>; http://www.ansiklopedi.gen.tr/index.php/Bahcelievler_Istanbul (24.09.2006). Geçmiş XVI. yüzyılın sonlarına kadar giden Siyavuş Paşa bahçesi, XVII. yüzyılın sonlarına doğru el değiştirmiş, Kırım Hanı Hacı Selim Girây'a II. Süleyman ve II. Ahmed tarafından mülk olarak ihşân olunmuştur. O da bu bahçenin adıyla anılan çiftliği vakfa dönüştürmüştür. Muhtemelen bu çiftlik ve bahçe, Bahçelievler ilçesindeki Milli Egemenlik Parkı ve çevresini içine alıyordu. Siyavuş Paşa hakkında yapmış olduğu yönlendirici bilgilerden dolayı, değerli meslektaşım Yrd. Doç. Dr. Fikret Sarıcaoğlu'na teşekkür ederim.

⁵² Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki vakfiyede ırgat sayısı sekiz olarak yazılırken, sicile kaydedilen aynı vakfiyede ırgat sayısı seksen olarak yazılmıştır. Yukarıdaki Siyavuş Paşa bahçesi çiftliği için ırgat sayısının dört olarak verilmesi, bize sicile kaydedilen seksen yazısının sekiz yerine sehven yazıldığı izlenimini veriyor.

3- Kara Kethüdâ İbrahim Paşa'nın vârislerinden Hacı Mehmed Ağa ibn Mehmed adındaki kimseden satın alınan Rumeli vilayetinin Burgos (Lüleburgaz) kazasına bağlı Keskinli köyündeki Müsellemlik (Müsellimlik) denilen yerdeki çiftlik. Bu çiftliğin bir tarafı Sultan Süleyman Han evkâfına ait mandıra ve diğer üç tarafı da merâ ile çevrilidir. Çiftliğin müstemilâtı arasında da; bir oda, bir mutfak, bir kiler, bir köşk, bir ambar, dört gölgelik, iki ahır ve bir dam ile bunların dışında buradaki mandırada bulunan seksen su sığırı, iki yüz adet kara sığır, on adet öküz, yirmi adet kısrak ve Burgos nehri üzerindeki değirmenler, içindeki levâzımıyla birlikte yer almıştır. Bu çiftliğin işletilmesi ve elde edilen üründen ücreti ödenmek üzere de dört ırgat tutulması yine vakfiyede yer alan şartlar arasındadır.

Hacı Selim Girây'ın mülkü olan yukarıdaki çiftlikler ve müstemilâtı arasında bulunan eşyaları, hayvanları, evleri, bağları, bahçeleri, değirmenleri ve belirttiği diğer gayrimenkulleri, bunlardan elde edilen gelirleriyle birlikte, 1701 Mayıs'ından itibaren vakıf statüsüne geçmiştir. Hacı Selim Girây tesis ettiği vakfın tevliyetini, hayatta oldukça, vakıf üzerinde her türlü değiştirme ve düzenleme yetkisine sahip olmak şartıyla, kendi üzerine almıştır. Ölümünden sonra vakfın tevliyetini yukarıda bahsettiğimiz şekilde oğlu Kaplan Girây Sultan ve diğer küçük oğulları ve onların evlâdı üzerine bırakmıştır. Ayrıca vakfın gelirinden istifâde edecek olanları belirlerken de bazı sıkı kurallar koymuş, bunların başında, belirtilen çiftliklerde ikâmet etme ve evlenip yer yurt sahibi olamama yer almıştır. Selim Girây bu davranışıyla ölümünden sonra aile fertlerinin ve hizmetinde bulunanların yaşamlarını bir nevi garanti altına almayı düşünmüş, onların dağılıp gitmelerini ve sefil bir yaşantı içine düşmelerini engellemeye çalışmıştır.

Vakıf gelirin harcanma yeri belirlenirken, öncelikle vakfın şemsiyesi altındaki kimselerin yeme, içme ve giyinme ihtiyaçlarının karşılanması istenmiş; ayrıca vakıf akârâttan tamire muhtaç olanların tamiri ve ölen hayvanların yerine yenilerinin alınması şartlar arasında yer almıştır. Vakfın son kısmında eğer vakfı kuranların nesli kesilir, tevliyet ve nezâretini üstlenecek kimse kalmazsa, Eyüp Kadısı'nın⁵³ belirleyeceği doğru ve dürüst bir kimsenin vakfa mütevellî tayin edilmesi; onun da vakıf akârâtın gelirini her sene düzenli bir şekilde tahsil etmesi ve öncelikle tamire muhtaç olanları yenilemesi, eksilen hayvanların yerine yenilerini alması, artan gelirin de Medîne-i Münevver'e fukarasında gönderilmesi, vâkıf tarafından istenmiştir.

Silivri kadısı Seyyid Mustafa Efendi tarafından 1112/1701 yılında kayıt altına alınan ve tescil edilen Hacı I. Selim Girây'ın çiftlik vakfı 1116/1704 yılında Kırım Bağçasaray mahkemesindeki sicile kaydedilmiştir.⁵⁴ Hacı I.

⁵³ Vakfın tescilinin yapıldığı Silivri kadılığı Havâss-ı Refi'a yani Eyüp kazasına bağlı olduğu için bu görev Eyüp kadısına verilmiştir.

⁵⁴ KŞS 38/59b-58a'da yer alan, muhasebe kâtibi Halil Ağa'nın kayıt altına aldığı vakfiyeye ait kayıt, Cemâziyelülâ 1116/Eylül 1704 tarihine ait olayların kaydedildiği kısımda bulunmaktadır.

Selim Girây Han'ın da vekili olan Muhasebe Kâtibi Halil Ağa şahitler huzurunda vakfiyeyi kadı siciline kaydettirmiş ve burada, vakfiyede de belirtildiği gibi, vakfın mülkiyeti bakımından sahih vakıf statüsünde olduğunu beyan etmiştir. Sahih vakıflarda, vâkıfın vakfettiği mülkün kendisine ait olması temel ilkesi ve yararlanma hakkı Allâh'ın kullarına ait olmak üzere, satılmamak, bağışlanmamak ve mirasla da geçmemek şartlarının esas olmasıdır.⁵⁵ Hacı Selim Girây da bu vakfi geri dönüşü olmayan bir şekilde vakfetmiş olduğunu, İmam Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşlerini esas aldığını kabul etmiştir.

Hacı I. Selim Girây'ın, gerek han olduğu dönemlerde gösterdiği üstün devlet adamı olma özellikleri, gerekse hanlık görevi hâricindeki zamanlarındaki uğraş alanları, onun yetmiş geçiren yaşına rağmen, hem Osmanlılar hem de Kırımlılar tarafından "vazgeçilmez" kabul edilmesinin en büyük nedenidir. Yaşarken Osmanlı Devleti'ne ve Kırım'a hizmet etmeye kendisini adan "Koca Han", öldükten sonra da küçük çocuklarının, ailesinin ve hizmetindeki azatlı köle ve câriyelerin ne olacaklarını düşünmüş, "benden sonrası tufandır" düşüncesi yerine, onların hayat yolunu çizmelerine, kurduğu vakıfla yön vermeye çalışmıştır. O, bu düşüncelerle, "han olarak" mezara gitmiştir.

Ek 1.

Hacı I. Selim Girây Han'ın Çiftliklerinin Vakfiyesi

Faziletü es-Seyyid Ebu's-Suûd Efendi'nin sicill-i sâniye(si)dir ki on dört (mâh mi?) mürûrunda hükûmet-i tâm olub ba'dehû faziletü es-Seyyid Abdurrahman Efendi ibrâ eylemiştir.

Şevketlü el-Hac Selim Girây Han hazretlerinin Silivri nâibi olan Mustafa Efendi imzasıyla mûmzâ ve mahtûm olan vakfnâmesinin sûretidir ki beyân olunur.

Hamd-i fâik-i bî-hâd ve senâ-i lâıyk-i lâ-yu'ad ol mâlikü'l-mülk ve'l-melekût Rabbi'l-izzeti ve'l-ceberût vâkıf-ı hâl-i ins ü cân Râzık-i mahlûk-ı dücihân cellet hikmetehû ve illet kelimetehû hazretlerinin dergâh-ı azamet penâhına ref olunur ki nushâ-i insânî ketm-i ademden ibdâ'-ı üslûb üzere ibdâ ve imlâ ve ahsen-i takvîm üzere ihtirâ' ve inşâ idüb mesâlik-i me'âşi ta'lîm ve menâhic-i me'âdî tefhîm eyledi ve sad-hezâr ve dürer-i salât u selâm hoceste nizâm ol medîne-i ilm ü hilm temkîn-i gencîne-i vahy-i Rabbi'l-âlemîn hâtime-i silsileti'l-mürselîn hazretlerinin ravza-i razıyye ve hatîr-i hatîrlerine nisâr olunur ki sâlik-i râh-ı hakîkatê olan sâhib-i himmet ve âlî nihmetî mekâsîd ve

Buradan vakfiyenin Kırım'daki sicile kayıt tarihinin, tescil tarihinden yaklaşık üç yıl sonra olduğu görülmektedir.

⁵⁵ Sahih vakıflar için bkz. N. Öztürk, *aynı eser*, s. 84; Ahmet Akgündüz *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988, s.131; Hamdi Döndüren, *Günümüzde Vakıf Meseleleri*, İstanbul 1998, s. 80.

â'mâline îsâl ile hoş-hâl ider ve dürer-i rahmet-i İllâhî ve gurer-i ma'rifet-i nâ-mütenâhî zümre-i âl ve ashâb ve fırka-i esiddikâ ve ahbâbı üzerine olsun ki her biri tarîk-i Hakka hâdî ve sebîl-i tevfiika münâdî hâmi-i hüma-yi dîn ve vâlî-i livâ-i fazl-i yakîn olmuştur rıdvânullâhi teâlâ aleyhim ecmâ'in.

Emmâ ba'd bâ'is-i tahrîr-i kitâb-ı şer'î ve dâ'î-i tastîr-i hitâb-ı mer'î budur ki erbâb-ı elbâba rûşen ve zâhir ve ashâb-ı iz'âna ayân ve bâhirdir ki bu ci-hân-ı gaddârın mâlî ve câhı bî-karâr ve bu dünyayı nâ-pâyidârın tâc u tahtı müste'ârdır pes lâ-cerem her âkil gâfil olmayub zemân-ı âkıbetinde mülâhaza âkıbete müdâvemet ve âvân-ı tâkatinde hayrât ve hasenâta muvâzebet ide ki ekmel-i envâ-i hayrât-ı sadakât-ı câriye ve ecmel-i esnâf-ı müberrât-ı hasenât-ı bâkıyedir ki ba'de fenâ'l-cism sebeb-i bekâ-i ism ve ba'de helâki'l-beden mücib-i sebât zikr-i hasendir.

Binâen alâ zâlik işbu ma'nâya vâkıf ve âti'z-zikr olan akârâtı ve menkûlâtı vâkıf olan zürriyeti's-selâtinî'l-kadîme ve'l-havâkîni'l-azîme el-Hac Selim Girây Han bin Bahadır Girây Han hazretleri akd-i meclis-i şer'î-i şerif idüb li-eclî't-tescil ve'l-itmâm emrû'l-vakf ve't-tekmîl mütevellî-i mansûbı olan fahrû'l-ekâbiri'l-mu'teberîn Halil Ağa ibn İbrahim Ağa nâm kimesne mahzarında bi'l-muvâcehe takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i ani'l-merâm idüb sa'âdetlü pâ-dişah-ı bahr ü berr-i Sultan Süleyman ve Sultan Ahmed ihsân ve temlik etdikleri Küçükçekmece kurbunda vâki' tahdîden ve tavsîfden müstağni Siyavuş Paşa Bahçesi demekle ma'rûf olan çiftliği müstemil olduğu hadîka ve enîka ve kürüm ve eşcâr ve kanavât ve âbâr ve hadîka-i mezkûrenin dâhilinde ve hâricinde vâki' arûka ve eyvân ve büyût-ı râsihatü'l-erkân ve kusûr-ı şâmihu'l-bünyân ve tahûn ve bostan ve bi'l-cümle tevâbi' ve levâhıkı olan arâzi-i mezârî' ve merâfik ve menâfi'yle ve çiftlik-i merkûmda bir yolluk işleyüb ve ücretiyle dört nefer ırgad tutulub hâsıl olan mahsûlâtından virile ve içinde mevcûd olan on aded öküz ve Vilâyet-i Mora'da Gördes kazası muhafızı iken bundan akdem vedâ-yı âlem-i fânî iden Kara Hasan Ağa-zâde demekle şehîr Vezir Mustafa Paşa'nın metrukâtından vârisleri tarafından vekîl ve vasî-i şer'îsi olan Süleyman bin Bâlî Ağa nâm kimesneden iştirâ eylediğim Havâss-ı Refî'a kazası muzâfâtından Çatalca nâhiyesine tâbi' Kadı nâm karyede vâki' etrâf-ı erba'ası çiftlik-i âti'z-zikrin tarlalarına müntehî hâriciyesinde üç fevkânî oda ve bir orta sofa ve iki sundurma ve beş tahtânî oda ve bir matbah ve bir kebîr samanhâne ve üç kebîr ahur ve bir kebîr at ahurı ve sâyebân ve tahmînen beş bin kîle terke (tereke) alur anbar ve takrîben elli dönüm bağ ve bağçe ve dâhiliyesinde dört fevkânî oda ve bir orta sofa ve bir yan sofa ve dehlîz ve dört tahtânî oda ve bir orta sofa ve bir hamam ve bir matbah-ı kebîr ve iki hizmetkâr odası ve altı dönüm bağ ve bağçe muhtevî çiftlik ta'bîr olunur bir mülk menzil ve çiftlik-i mezbûra tâbi' bir mülk-i kebîr koruyu ve bundan mâ'adâ kendüm binâ itdüğüm hâricinde dört bâb ve dâhilinde bir bâb odayı bi'l-cümle tevâbi' ve levâhık ve âmme-i menâfi' ve mürâfikıyla iki yolluk levâzımıyla işleyüb ve ücretiyle sekiz nefer ırgad tutu-

lub hâsıl olan mahsûlâtından virile ve yirmi aded öküz ve bin aded koyu-
numu ve bundan akdem vefât eden Kara Kethüdâ dimekle şehir İbrahim
Paşa'nın metrûkâtından vârisleri tarafından vekil ve vasî-i şer'î olan el-Hac
Mehmed Ağa ibn Mehmed nâm kimesneden iştirâ eyledüğüm ve Vilâyet-i
Rumili'nde Burgos kazasına tâbî Keskinli nâm karyede Müsellemlik (Müsel-
limlik) nâm mevzi'de vâki' bir taraftan merhûm ve mağfûrun leh Sultan
Süleyman Han evkâfından olan mandıra ve üç taraftan mer'â ile mahdûd
çatma ta'bir olunur bir bâb oda ve bir matbah ve bir kilâr ve bir köşk ve bir
anbar ve dört sâyebân ve iki ahur ve bir damı müştemil çiftlik ta'bir olunur
mülk menzilimi ve mevzi-i merkûmda bir yolluk işleyüb ve ücretiyle dört
nefer ırgad tutulub hâsıl olan mahsûlünden virile ve mandıra-i mezkûrda
olan seksen su sığırımı ve iki yüz kara sığırımı ve on öküz ve yirmi aded kis-
raklarımı ve Nehr-i Burgos üzerinde vâki' değirmenlerimi ve içinde mevcûd
olan levâzımı ve cemî'an tevâbi'î ve levâhıkı ve âmme-i menâfi' ve mürâ-
fıkıyla hâlisen li-vechillâhi's-Samed vakfen sahîhan müebbeden ve habsen
sarîhan muhalleden vakf idüb şöyle şart eyledim ki;

Mâdem kendim hayatdayım içinde tağyîr ü tebdîle kâdir olub evkâf-ı
mezkûrenin gallesine kendim mutasarrıf olam bi-irâdetillâhi'l-azîzi'l-müte'âl
dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya irtihâlimden sonra oğlum Kaplan Girây Sultan ve
andan küçük oğullarım ebnâ-i ebnâları ebeden mâ-tenâsülü karnen isre kar-
nin ve benât-ı sağirelerim ve kebirelerim ve menkûhalarım ve ümm-i veled-
lerim ve cevâri-i mu'takalarım ve müdebbirelerim cümleleri Kadı köyünde
veyahud Siyavuş Paşa çiftliğinde bir yerde sâkinin olub ve eğer ba'zı evlâd ve
utekâlarımızdan bir mikdar Siyavuş Paşa çiftliğinde ve bir mikdar Kadı köyi
çiftliğinde sâkin oluruz deyu mâbeynlerinde tefrikaya bâdi nizâ'ları vâki'
olursa şart-ı vakfımızdan hâricdir ve rızâmız yokdur ve ba'de evkâf-ı mezbû-
renin gallesi tahsil ve cem' idüb me'kûl ve meşâribleri için sarf ve harç ideler
mâdem ki tezevvüc etmeyeler ve gayr-i mahal ihtiyâr idüb gitmeyeler ve her
kim gider ise vakfımızdan bir habbeye müstehak değildir ve izdyâdından
evladlarımızın ve ümmehât-ı evlâd-ı zükûr ve enâs ikişer hisse ve utekâları-
mıza birer hisse olmak üzere kisvelerine harç idüb ve akârât-ı merkûme mü-
rûr-ı eyyâm ile ta'mîre muhtaç olur ise gallesinden ta'mîrine harç ideler ve
vakf eyledüğüm hayvanâtdan biri helâk olur ise gallesinden âharın iştirâ ide-
ler ve'l-iyâzubillah (???) ba'de'l-inkirâz Dârü's-Saltanatü'l-Aliyyesi'nde Hazret-
i Eyyüb-i Ensârî'de hâkimü's-şer' olan bir müstakîm kimesne mütevellî nasb
idüb mütevellî-yi merkûm ve mansûb dahi sene be-sene gallesini tahsil ve
cem' idüb akârât-ı merkûmenin ta'mîr ve termîmi olur ise harç ve hayvanât-
dan biri helâk olur ise âharın iştirâ idüb bâkiyesinin öşrünü kendi ahz idüb
mâ bâkiyesini Medîne-i Münevvere fukarâsına irsâl eyleye deyu evkâf-ı mez-
kûrenin cümlesini mevâni-i kabzdan âriye olduğu halde mütevellî-yi merkûm
Halil Ağa'ya teslim ol dahi sâir evkâf mütevellîleri gibi kabz ve tesellüm
eyledüğüne ikrâr eylediginden sonra vakf-ı merkûm emr-i temâm ve hâl-i

tesbîl encâm bulmuş iken vâkıf-ı zevi'l-me'ârif inân-ı kelâmını semt-i âhere sârif olub vakıfdan rücû' ve mukaddimât-ı husûmât ile nizâ'a şurû' idüb vakf-ı akâr ve akâr zımmında olan menkûlât kısmı dahi akâr hükmünde olmağla eşref-i eimme-i kibâr aleyhi'r-rahmeti'l-Gaffâr hazret-i İmâm-ı Âzam ve hümâm-ı efham Ebî Hanife-i Kûfi kavli-i şerifi lâzım olmağın zikrolunan akârât ve menkûlâtın vakfiyyetinden rücû' eyledim mütevellî-yi merkûmun yeri ref' olunub mezkûr akârât ve menkûlât yedime teslim olunub kemâ kân mülk olunmasın taleb iderim deyicek mütevellî-yi merkûm cevâb-ı bâ-sevâba te'addî idüb dedi ki eğerçi İmâm-ı ma'hûdun aleyh rahmetullâhi'l-vedûd hazretlerinin kaında vakf lâzım değildir lâkin sâir eimmemiz dahi vakf-ı merkûmı ve şurût-ı mezkûrî câiz görenler vardır husûsan ba'de't-teslim ile'l-mütevellî vakf sahîh ve lâzımdır husûmet ve nizâ' ve redd-i tesellümden imtinâ' idüb sadr-ı kitâbda tevki'-i vâkı' olan hâkim huzûrunda mü-râfa'a olduklarında hâkim-i mumâ ileyh dahi makâl-ı cânibeyn ve kelâm-ı ferîkaynda te'emmül-i enîk ve tefekkür-i dakîk ve tedebbür-i hakîk idüb cânib-i vakfa nazar ve muhtl-i hayr olmaktan hazer idüb vakf-ı mezbûrun ve şurût-ı kuyûdunun alâ kavli men yerâhû sıhhat ve lüzûmuyla hükmi-i şer'î ve kazâ-i mer'î idüb cemî' evkâf-ı mezbûra resm-i ma'lûm ve tarz-ı merkûm üzere vakf-ı sahîh ve lâzım olub min ba'd vakf-ı mezbûr ilâ yevmi'l-bâ's ve'n-nuşûr müebbed ve muhalled olub nakza mecâl muhâl ve tağyîr ve tebdîline imkân mümteniü'l-ihimâl oldu "Fe men beddelehû ba'de mâ semî'ahû fe innemâ ismuhû ale'llezîne yübeddülûnehû innâllâhe semî'ün alim" ve ecrü'l-vâkıf ale'llahi'l-kerîm hüve'l-birru'r-rahîm cerâ zâlike ve hurrire fi aşere eyyâm-ı huld min şehr-i Zilhicce min şuhûr-i sene mie ve isnâ ve aşere ba'de'l-elf. Mine'l-hicreti'n-Nebiiyeti alâ muhâcirihâ efdalü's-salâti ve ekme-lî't-teslîm. 10 Zilhicce 1112.

Şuhûdü'l-Hâl⁵⁶

Mehmed Efendi el-Hatîb el-Kefevî
Sâlih Mirzâ bin Mehmed en-Nevâyî
Feyzullah bin Kırımğazi
Hâfız Efendi İmâm-ı Hazret-i Hân
İbrahim bin Ahmed Silivri?
Şaban bin Piyâde-i Yanbolu
Mustafa Çelebi bin Mevlüd
El-Hac Mustafa bin Mehmed
Hasan bin Hüseyin
Hüseyin Efendi ibn Mustafa

Mahmud Paşa bin Ahmed el-Kefevî
El-Hac Ömer bin Hurrem?
Ali Mirzâ bin Velişâh
Ahmed Çelebi bin Abdullah Kırıncı?
Laûf bin Ali Efendi
Veli Ağa bin Ali Ağa
El-Hac Mehmed b. Mustafa
Kâsım Çelebi bin Mehmed el-Kâtib
Mehmed bin Mustafa
ve gayrühum

⁵⁶ Şuhûdü'l-hâl kısmı sadece Kırım Şer'îye Sicilindeki kaydın altında bulunmaktadır.

Belge 2.

Hacı I. Selim Girây Han'ın Vakfiyesinin Kırım Bağçasaray Kadı Sicline Kaydedildiğine Dair 1116/1704 Tarihli Belge.⁵⁷

Oldur ki şevketlü hân-ı müşârün ileyh hazretleri tarafından 'alâ nehcü's-şer'î vekâleti sâbit olan mefâhirü'l-küttâb muhâsebe kâtibi Halil Ağa zide kadruhû şer'î-i şerif meclisine gelüb zeyl-i kitâbda esâmileri mezkûr olan müslimîn huzûrunda vakfiye-i merkûmenin asl suretin ibrâz idüb müvekkilim hân-ı mûmâ ileyh derûn-ı vakfiyede muharrer olduğu vech üzre akârât-ı mezkure ve menkûlât-ı merkûmenin vakf-ı sahîh üzre vakf olub mahkûmun bih olduğuna müceddeden ikrâr-ı şer'î eylemiştir ve sûret-i ba'de'l-kırâ'a kayd-ı sicil olunmasın taleb eylemiştir deyu bi'l-vekâle ikrâr idüb vakfiye-i merkûmeyi ba'de'l- kırâ'at sicill-i mahfûza kaydın iltimâs eylediğinde mûcebi üzre kayd olunmuşdur.

Şuhûdü'l-hâl

Ser-kapuciyân (Kapucibaşı) İbrahim Ağa

Murtaza Çelebi el-İmam

El-Hac Abdullah Efendi an Tula?

Ali Efendi en-Nâib-i be-Bağçasaray sâbıkân

Mehmed Çelebi ibn Mustafa Efendi

Mehmed Efendi el-Müderris

Muharrerü'l-hurûf es-Seyyid Osman

Karasulu Abdülgani Efendi

Es-Seyyid Abdülvehhâb Çelebi an Kaçar?

Said Efendi el-Kassam be-Taşlı

Abdürrahîm Efendi ibn Mesûd Efendi

İsmail tâbi'-i Mahkeme

Molla Mustafa el-İmâm

⁵⁷ KŞS 38/59b-58a.